

Η ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

ΠΗΓΗ: <https://libertarian-corfu.webnode.gr/l/i-klironomia-tis-archaias-elladas-gia-tin-eleytheria-dimosies-ypiresies-stin-athina/>

2023-05-13

Πώς παρέχονταν οι αστυνομικές υπηρεσίες, τα δικαστήρια και η εκπαίδευση στην αρχαία Αθήνα;



Άρθρο του [RODERICK T. LONG](#) για το [libertarianism.org](#)

Η αρχαία Αθήνα, όπως και οι περισσότερες πολιτικές κοινότητες τότε και τώρα, χρηματοδοτούσε τις δημόσιες υπηρεσίες της σε μεγάλο βαθμό μέσω ενός συνδυασμού φορολογίας και καταναγκαστικής εργασίας (η τελευταία κυμαινόταν από τη στρατιωτική επιστράτευση για τους "ελεύθερους" έως την πλήρη δουλεία για τους ανελεύθερους). Οι υπηρεσίες αυτές περιλάμβαναν τη δημόσια χρηματοδότηση των τεχνών- για παράδειγμα, πλούσιοι πολίτες επιλέγονταν κάθε χρόνο από το κράτος για την "τιμή" να χρηματοδοτούν κωμικά ή τραγικά δράματα στα περιοδικά δημόσια φεστιβάλ.

Ωστόσο, μεγάλο μέρος του βάρους της αθηναϊκής φορολογίας έπεφτε όχι στους πολίτες αλλά στις λεγόμενες "συμμαχικές" πόλεις σε αυτό που είχε ξεκινήσει στον απόηχο των ελληνοπερσικών πολέμων ως μια αμυντική συμμαχία μεταξύ ονομαστικά ίσων, η "Συμμαχία της Δήλου", αλλά στη συνέχεια είχε εξελιχθεί σε μια ναυτική αυτοκρατορία με επικεφαλής την Αθήνα.

Τα μέσα με τα οποία έγινε αυτός ο μετασχηματισμός είναι διδακτικά: τα μέλη της Συμμαχίας είχαν αρχικά τη δυνατότητα να συνεισφέρουν είτε χρήματα είτε πολεμικά πλοία στη συμμαχία. Οι περισσότερες πόλεις-μέλη θεώρησαν πιο βολικό να συνεισφέρουν χρήματα- οι Αθηναίοι, αντίθετα, φρόντισαν με πονηριά να συνεισφέρουν πολεμικά πλοία και επίσης μετέφεραν το ταμείο από τη Δήλο (την αρχική έδρα της Συμμαχίας, εξ ου και το όνομα) στην Αθήνα για "φύλαξη". Κατά συνέπεια, οι σύμμαχοι ανακάλυψαν σύντομα ότι ο στόλος της Συμμαχίας αποτελούνταν κυρίως από αθηναϊκά πολεμικά πλοία υπό αθηναϊκή διοίκηση, και ότι οι δικές τους οικονομικές συνεισφορές ήταν πλέον απλώς φόρος υποτέλειας προς την αθηναϊκή ηγεμονία.

Παρ' όλα αυτά, ένας εκπληκτικά μεγάλος αριθμός αυτών που σήμερα θεωρούμε "δημόσιες υπηρεσίες" στην Αθήνα παρέχονταν με ιδιωτικά, εθελοντικά μέσα και όχι με κυβερνητική βία. Αυτό ισχύει σε μεγάλο βαθμό, άλλωστε, για εκείνες ακριβώς τις υπηρεσίες για τις οποίες ακόμη και πολλοί ελευθεριακοί θεωρούν απαραίτητη τη μονοπωλιακή κρατική παροχή: δηλαδή την αστυνομία και τα δικαστήρια.

Εκτός από ένα σώμα δούλων που ανήκε στο δημόσιο και ήταν επιφορτισμένο με την τήρηση της τάξης στις δημόσιες συνεδριάσεις (και, αν χρειαζόταν, με τη συγκέντρωση των πολιτών στην αγορά για να εξασφαλιστεί απαρτία στη Συνέλευση), η Αθήνα δεν διέθετε αστυνομική δύναμη. (Το ίδιο ίσχυε για πολλές αρχαίες κοινωνίες, συμπεριλαμβανομένης της Ρωμαϊκής Δημοκρατίας, όχι όμως και της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας). Στην Αθήνα, η διερεύνηση των εγκλημάτων ανήκε στους ιδιώτες, όπως και η προσπάθεια να εμφανιστεί ο κατηγορούμενος στη δίκη του. Δεδομένου ότι η Αθήνα δεν διεκδικούσε το μονοπώλιο της βίας, είναι αμφισβητήσιμο το κατά πόσον μετράει καν ως κράτος σύμφωνα με τους συνήθεις ορισμούς.

Τα ίδια τα δικαστήρια χρηματοδοτούνταν από το δημόσιο, αλλά το κράτος απείχε από πολλές κεντρικές πτυχές της δικαστικής διαδικασίας. Για παράδειγμα, η Αθήνα δεν είχε εισαγγελέα και δεν είχε ποινικό δίκαιο- αν κατηγορούσατε τον γείτονά σας για έγκλημα, ήταν δική σας δουλειά να τον διώξετε μόνοι σας. Και αυτό δεν σήμαινε να προσλάβετε έναν δικηγόρο για να παρουσιάσει την υπόθεσή σας για λογαριασμό σας- μπορούσαν να προσληφθούν ιδιώτες εμπειρογνώμονες για να σας βοηθήσουν να προετοιμάσετε την υπόθεσή σας, αλλά η πραγματική παρουσίαση έπρεπε να γίνει από τον καταγγέλλοντα προσωπικά. (Το ίδιο ίσχυε και για τον κατηγορούμενο).

Το αθηναϊκό δίκαιο έκανε μια διάκριση, παρόμοια με τη σημερινή διάκριση μεταξύ αστικού και ποινικού δικαίου, μεταξύ της εκδίκασης αδικημάτων σε βάρος ενός ατόμου και της εκδίκασης αδικημάτων σε βάρος της κοινότητας στο σύνολό της- αλλά τα τελευταία αντιμετωπιζόνταν σαν ομαδικές αγωγές, που ασκούσαν από ιδιώτες και όχι από κρατικούς υπαλλήλους. Ως εκ τούτου, κάθε δίκη έπρεπε να ξεκινά ως απάντηση σε παράπονα που πραγματικά εγείρονται από τους πολίτες, αντί να αποτελεί την επιβολή του σχεδίου κάποιου γραφειοκράτη.

Η αποστροφή του Αθηναϊκού νομικού συστήματος προς τους δικηγόρους στη διαδικασία της δίκης πιθανόν να πηγάζει από την ίδια πηγή με την εξάρτησή του από την άμεση και όχι την έμμεση δημοκρατία: μια καχυποψία για την εκπροσώπηση αυτή καθαυτή και για τα προβλήματα εντολέα-αντιπροσώπου που αυτή συνεπάγεται. Αξίζει να σημειωθεί ότι η απουσία τόσο των δικηγόρων στη δικαστική αίθουσα όσο και των εκλεγμένων αντιπροσώπων στη συνέλευση ενθάρρυνε την ανάπτυξη δεξιοτήτων στην επιχειρηματολογία μεταξύ των πολιτών γενικά, και έτσι βοήθησε εύλογα στην καλλιέργεια μιας κουλτούρας ορθολογικής δημόσιας αιτιολόγησης που τροφοδότησε την πληρέστερη ανάπτυξη της φιλοσοφίας. Τα Αθηναϊκά δικαστήρια δεν είχαν επίσης δικαστές- κανένας αξιωματούχος δεν ήταν εξουσιοδοτημένος να απορρίπτει πιθανούς ενόρκους, να καθορίζει ποια αποδεικτικά στοιχεία θα μπορούσαν να ακούσουν ή να τους υπαγορεύει οποιαδήποτε συγκεκριμένη ερμηνεία του νόμου.

Στο δοκίμιό του για τη δίκη με ενόρκους, ο ελευθεριακός νομικός θεωρητικός του 19ου αιώνα Lysander Spooner υποστήριξε ότι τέτοιες δικαστικές εξουσίες ήταν σε κάθε περίπτωση αντίθετες με την ορθή λειτουργία της δίκης με ενόρκους. Οι ενόρκοι, συλλογίστηκε ο Spooner, υποτίθεται ότι είναι "μια δίκαιη επιτομή της "χώρας" στο σύνολό της και όχι απλώς του κόμματος ή της παράταξης που υποστηρίζει τα μέτρα της κυβέρνησης". Εν ολίγοις, η δίκη με ενόρκους θα πρέπει να είναι κατά το δυνατόν μια "δίκη της χώρας", πράγμα που σημαίνει ότι ένα πραγματικά αντιπροσωπευτικό σώμα ενόρκων αναμένεται να "συμφωνήσει σε καμία καταδίκη εκτός από εκείνη στην οποία θα συμφωνούσε ουσιαστικά ολόκληρη

η χώρα, αν ήταν παρούσα". Αυτό όμως προϋποθέτει ότι "ουσιαστικά όλες οι κατηγορίες απόψεων, που επικρατούν στον λαό, θα εκπροσωπούνται στους ενόρκους- και ιδίως ότι οι αντίπαλοι της κυβέρνησης ... θα εκπροσωπούνται εκεί, καθώς και οι φίλοι της". Έτσι, μια δίκη δεν θα ήταν "καθόλου δίκη "από τη χώρα", αλλά μόνο δίκη από την κυβέρνηση, εάν η κυβέρνηση μπορούσε είτε να δηλώσει ποιοι μπορούν και ποιοι δεν μπορούν να είναι ένορκοι, είτε να υπαγορεύσει στους ενόρκους οτιδήποτε, είτε για το νόμο είτε για τα αποδεικτικά στοιχεία", αφού "[ε]ν η κυβέρνηση μπορεί να αποφασίσει ποιοι μπορούν και ποιοι δεν μπορούν να είναι ένορκοι, θα επιλέξει φυσικά μόνο τους αντάρτες της και τους φιλικά προσκείμενους στα μέτρα της "1.

Οι ανησυχίες σχετικά με την ικανότητα του κράτους να ελέγχει τη σύνθεση των ενόρκων είναι ιδιαίτερα πιεστικές σήμερα, δεδομένων πρόσφατων μελετών που δείχνουν ότι σε πολλά αμερικανικά δικαστήρια, οι εισαγγελείς απορρίπτουν μαύρους ενόρκους τρεις φορές συχνότερα από τους μη μαύρους, ιδίως σε υποθέσεις θανατικής ποινής (όπου οι μαύροι ένορκοι θεωρούνται πιο απρόθυμοι από τους άλλους να επιβάλουν τη θανατική ποινή)2.

Οι Αθηναίοι δημοκράτες θα συμφωνούσαν σθεναρά με το επιχείρημα του Spooner κατά του να επιτρέπεται στους κυβερνητικούς δικαστές ή στους κυβερνητικούς εισαγγελείς να απορρίπτουν πιθανούς ενόρκους προκειμένου να εξασφαλίσουν μια συγκεκριμένη ετυμολογία ή ποινή. Επιπλέον, το μεγάλο μέγεθος των αθηναϊκών ενόρκων (συνήθως 201 ή 501, αλλά σε ορισμένες περιπτώσεις 1001 ή και περισσότεροι) καθιστούσε επίσης πιο βέβαιο τον αντιπροσωπευτικό τους χαρακτήρα, αφήνοντας λιγότερα στην τύχη από ό,τι οι 12μελείς ένορκοι που οραματιζόταν ο Spooner.

Σε κάθε περίπτωση, οι πολίτες ενθαρρύνονταν να κάνουν χρήση της διαιτησίας πριν προσφύγουν στα δικαστήρια. Υπήρχαν δύο είδη διαιτητών, δημόσιοι και ιδιωτικοί. Όπως έχω γράψει και αλλού, οι διαιτητές ήταν δύο τύποι:

Στην ιδιωτική διαιτησία, τα δύο μέρη της διαφοράς θα επιλέξουν ένα τρίτο πρόσωπο ή πρόσωπα που θα συμφωνήσουν αμοιβαία για να αποφασίσουν για την υπόθεση; τα αποτελέσματα της ιδιωτικής διαιτησίας αναγνωρίστηκαν από το νόμο ως δεσμευτικά και οριστικά, και δεν επιτρεπόταν καμία έφεση (εκτός αν μπορούσε να αποδειχθεί κακοδικία εκ μέρους του διαιτητή). Εναλλακτικά, τα αντιμαχόμενα μέρη μπορούσαν να φέρουν τη διαφορά τους σε δημόσιο διαιτητή διορισμένο από το κράτος. (Το συμβούλιο των δημόσιων διαιτητών αποτελούνταν από όλους τους άνδρες πολίτες που είχαν συμπληρώσει το εξηκοστό έτος της ηλικίας τους). Επειδή οι διαφωνούντες δεν είχαν καμία επιλογή σχετικά με τον διαιτητή που τους ανατέθηκε, και μπορεί να κατέληγαν σε έναν αποτυχημένο, θεωρήθηκε δίκαιο στην περίπτωση της δημόσιας διαιτησίας (σε αντίθεση με την ιδιωτική διαιτησία) να επιτρέπεται η προσφυγή κατά της απόφασης του διαιτητή στα δικαστήρια των ενόρκων. Η επιλογή μεταξύ ιδιωτών διαιτητών, δημόσιων διαιτητών και Ενορκών Δικαστηρίων εισήγαγε ένα σωτήριο ανταγωνιστικό στοιχείο στο αθηναϊκό δικαστικό σύστημα.3

Ένας άλλος τομέας της ζωής που η Αθήνα άφησε ανοιχτό στην ιδιωτική, εθελοντική επιλογή ήταν η εκπαίδευση. Σε αντίθεση με την αρχέτυπη αντίπαλο της Αθήνας, τη Σπάρτη, όπου τα παιδιά και των δύο φύλων υποβάλλονταν σε ένα αυστηρό, επιβαλλόμενο από το κράτος πρόγραμμα σπουδών από την ηλικία των επτά ετών και μετά, η Αθήνα άφηνε στους γονείς να κανονίζουν τη διδασκαλία των παιδιών τους - προς μεγάλη απογοήτευση φιλοσόφων όπως ο Πλάτων, που ζητούσαν τον κρατικό έλεγχο της εκπαίδευσης.4 Ωστόσο, λίγοι θα παραπονιόντουσαν ότι η Αθήνα, το πνευματικό κέντρο της Ελλάδας, ήταν υποεκπαιδευμένη σε σύγκριση με τις αντίπαλες πόλεις.

Η τριτοβάθμια εκπαίδευση στην Αθήνα πρωτοστάτησε από τους "σοφιστές" - ένας όρος που σήμερα έχει αρνητική χροιά (κυρίως χάρη σε εχθρικούς επικριτές όπως ο Αριστοφάνης και ο Πλάτων), αλλά αυστηρά αναφερόταν σε κάθε επαγγελματία που παρείχε διδασκαλία σε ενήλικες. Η διδασκαλία αυτή περιελάμβανε συμβουλές για τη δημόσια ομιλία και

την επιχειρηματολογία στη συνέλευση και στα δικαστήρια, καθώς και συμβουλές "αυτοβοήθειας" γενικά, αλλά και εκπαίδευση σε θέματα που κυμαίνονταν από τα μαθηματικά και τις φυσικές επιστήμες έως την ηθική φιλοσοφία και τη γλωσσολογία. Πολλοί σοφιστές ήταν ξένοι, που προσελκύνονταν στην Αθήνα από τη σχετική πνευματική ελευθερία που προσέφερε.

Ενώ οι σοφιστές χρέωναν αμοιβή για τη διδασκαλία τους, πλούσιοι προστάτες φιλοξενούσαν επίσης σαλόνια όπου οι επισκέπτες μπορούσαν να ακούσουν δωρεάν διαλέξεις και συζητήσεις σοφιστών. (Ένα τέτοιο σαλόνι απεικονίζεται στο διάλογο Πρωταγόρας του Πλάτωνα)⁵. Και ο Σωκράτης, φυσικά (ο οποίος δεν θεωρούσε τον εαυτό του σοφιστή - αν και, αν κρίνουμε από την κωμωδία του Αριστοφάνη "Οι Νεφέλες" ⁶, δεν συμφωνούσαν όλοι) προσέφερε γενικά τις εκπαιδευτικές του υπηρεσίες χωρίς χρέωση. Ως εκ τούτου, η ιδιωτική παροχή ανώτατης εκπαίδευσης έπαιρνε τόσο κερδοσκοπικές όσο και φιλανθρωπικές μορφές - αλλά σε κάθε περίπτωση χωρίς κρατική συμμετοχή.

Στην εκπαίδευση όπως και στο δίκαιο, λοιπόν, οι Αθηναίοι βασίζονταν σε μεγάλο βαθμό - και εν πολλοίς με επιτυχία - στον ιδιωτικό τομέα για υπηρεσίες που σήμερα είμαστε πολύ έτοιμοι να υποθέσουμε ότι πρέπει να απαιτούν τη συμμετοχή του κράτους.

1. Lysander Spooner, *An Essay on the Trial by Jury* I.1 (Boston: John P. Jewett, 1852).
2. Roderick T. Long, "Black Jurors Need Not Apply," Center for a Stateless Society (22 October 2015).
3. Roderick T. Long, "The Athenian Constitution: Government απο Jury and Referendum," *Formulations* 4.1 (Autumn 1996): <https://www.freenation.org/a/f4111.html>
4. Βλέπε George H. Smith, "The Roots of State Education, Part 2: Plato's Case Against Free-Market Education" (Libertarianism.org, 21 Φεβρουαρίου 2012).
5. Plato, *Protagoras* .
6. Aristophanes, *The Clouds* .